

ВІДГУК

на дисертаційне дослідження Карпової Лариси Георгіївни «Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей», подане до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Реформування усіх ланок освіти України є одним із пріоритетних державних завдань, тому реалізація новітнього освітнього законодавства (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Концепція «Нова Українська школа» (2016), Закон України «Про освіту» (2017), «Концепція розвитку педагогічної освіти» (2018) та ін.) передбачає упорядкування прогресивних освітніх традицій і перегляд стереотипних уявлень про організацію освітнього середовища, оновлення методологічних основ його формування, пошук концепцій, що уможливають нові підходи до забезпечення освітніх потреб різних категорій учнів, у тому числі, і обдарованих. Обдарованість сьогодні - не просто результат високих здібностей дитини, а, насамперед, проблема становлення її особистості. Розв'язання такої проблеми повинно ґрунтуватись на тому, що робота з обдарованими дітьми – це складний і неперервний процес, який у першу чергу вимагає системної діяльності у сфері створення оптимального освітнього середовища. Розгляд проблем освіти обдарованої молоді з позицій різних наук про людину уможливує використання наукової інформації та розроблення оптимальних педагогічних систем, технологій, умов для розвитку особистості; орієнтацію на системний розгляд питань структури, взаємозв'язку педагогічних елементів і явищ, їх підпорядкування, динаміки розвитку, тенденцій, суті особливостей, факторів та умов освітніх послуг для обдарованої особистості. Наукове осмислення способів створення розвивального освітнього середовища для обдарованих учнів засвідчує високий потенціал даної сфери наукових знань, забезпечує можливість виокремлення тенденцій її розвитку, а отже, - реформування практики організації навчального процесу у сучасній школі.

Обрані автором підходи до вивчення потенційних можливостей щодо забезпечення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей визначають актуальність і доцільність проведеного Л.Г.Карповою дослідження.

Дисертаційне дослідження Л.Г.Карпової виконано згідно теми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних навчальних закладах» (РК № 1200199U004104); відповідно до проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Проектування розвивального освітнього середовища КЗ «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Обдарованість» Харківської обласної ради» (наказ Міністерства освіти і науки України від 26.10.2010 № 1004). Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 4 від 05.09.2014).

Доцільність дисертаційної роботи Л.Г.Карпової обумовлена потребою розв'язання низки соціально-педагогічних суперечностей.

У дисертаційній роботі Л.Г.Карпової категоріальний і методологічний апарат, мету та завдання дослідження визначено адекватно його проблемі і науково обгрунтовано. У відповідності із вимогами аргументовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і методи наукового пошуку.

Дисертація має чітку структуру і логіку викладу матеріалу. Науковий рівень і достовірність результатів дисертаційної роботи Л.Г.Карпової забезпечується використанням комплексу аналітичних методів, що відповідають специфіці дослідження. Достатньою і різноманітною з огляду на характер використаних матеріалів є і джерельна база дослідження: в цілому список використаних джерел включає 920 найменувань, із них 52 – іноземними мовами. Це дозволило на основі системного підходу, ключових ідей синергетичного, соціокультурного,

феноменологічного, антропоцентричного, аксіологічного, компетентнісного, деонтологічного, акмеологічного підходів розкрити важливі аспекти наукової проблеми і обумовило новизну і теоретичний рівень дослідження.

Л.Г.Карповою здійснено аналіз суті освітньо-розвивального середовища для обдарованих дітей у закладах загальної середньої освіти в науковому дискурсі. Це дозволило дисертантці чітко схарактеризувати поняттєво-термінологічне поле дослідження на тлі неоднозначності у тлумаченні його ключових понять: встановлено суть понять «середовище» (І. Габа, О. Вернік, Г. Ковальов, В. Рубцов), «освітнє середовище» (М. Братко, А. Кух, В. Лізинський, Л. Мартинець) (с. 65–77); встановлено сутність феномена «освітньо-розвивальне середовище» та надано його авторське трактування (с. 87). Було уточнено дефініції дослідження - «креативне освітнє середовище», «обдарованість», «здібності», «обдарована дитина», «педагогічна система освітньо-розвивального середовища», «кластерний підхід», «освітній кластер», а також ключового терміна «освітньо-розвивальне середовище в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей». Обдарованість трактується Л.Г.Карповою як комплексне явище, зумовлене системою здібностей особистості, розвиток яких уможлиблюється її високим рівнем розумової активності, глибиною мотиваційних та емоційно-вольових процесів, сформованістю самосвідомості й самовідповідальності, системою особистісних індивідуальних якостей, які значною мірою формуються в діяльності в спеціально створених умовах.

Л.Г.Карповою уточнено суть концепту «освітньо-розвивальне середовище спеціалізованого закладу загальної середньої освіти для обдарованих дітей» як цілісної динамічної системи ресурсів (предметно-просторових, управлінських, методичних, дидактичних) і впливів (психологічних, педагогічних, діагностичних), які в сукупності сприяють безперервному розвитку обдарованих учнів на основі індивідуальних освітніх траєкторій. Такий підхід дозволяє авторів визначити базове поняття дослідження таким чином: «освітньо-розвивальне середовище для обдарованих учнів як особливим чином

організований динамічний освітньо-виховний простір, що складається з сукупності необхідних компонентів, базується на полісуб'єктній взаємодії його учасників та виконує функції стимулювання самостійності, активності та творчості обдарованих учнів як основи їхнього особистісного саморозвитку».

Пропонована автором науково-методична система створення освітньо-розвивального середовища спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей ґрунтується на системному, синергетичному, особистісно-діяльнісному, компетентнісному, акмеологічному та кластерному підходах.

Уточнено функції університетської кафедри як інноваційної освітньої структури, створеної на основі принципу соціального партнерства, критерії сформованості ключових компетентностей обдарованих учнів (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-діяльнісний та рефлексивно-особистісний), їх показники й рівні прояву (високий, середній, низький). Конкретизовано застосування кваліметричного підходу як основи моніторингу сформованості компетентностей педагогів (креативної, методичної та дослідницької) через цільове розроблення відповідних факторно-критеріальних моделей, які включають такі фактори, як мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний та особистісний.

Під час дослідження Л.Г.Карповою перевірено основну гіпотезу дослідження: сформованість ключових компетентностей обдарованих учнів з урахуванням їхніх природних здібностей, суб'єктного досвіду та пізнавальних спроможностей зазнає позитивних змін за умови впровадження в освітній процес спеціалізованого закладу загальної середньої освіти інтернатного типу науково-методичної системи створення освітньо-розвивального середовища. Привертає увагу бачення автором освітнього середовища як функціонального і просторового об'єднання суб'єктів освіти, між якими встановлюються тісні взаємозв'язки, і яке може розглядатися як модель соціокультурного простору, де відбувається становлення особистості обдарованого учня.

У дисертаційному дослідженні Л.Г.Карповою вперше науково обґрунтовано

й експериментально перевірено науково-методичну систему створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей, запропоновано модель науково-методичної системи створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей; розкрито технологію створення освітнього середовища та педагогічні умови його функціонування (здійснення особистісно спрямованого педагогічного супроводу обдарованого учня; стимулювання вчителів до підвищення професійно-педагогічної готовності зі співпраці із обдарованими учнями; активна взаємодія закладу освіти з різними освітніми та соціальними інституціями).

Представлені Л.Г.Карповою вимоги до створення освітньо-розвивального середовища спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей із сільської місцевості є результатом як наукового пошуку, так й узагальнення власного практичного досвіду та досвіду діяльності споріднених закладів освіти.

Особливий науковий інтерес становить логіка, структура, поетапність, математичний апарат обробки результатів експериментального дослідження, проведеного Л.Г.Карповою на базі Комунального закладу «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Обдарованість» Харківської обласної ради протягом 2009–2018 років. Аналіз результатів дослідження підтвердив його гіпотезу, що розроблена науково-методична система створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей є результативною.

Л.Г.Карпова акцентувала увагу на оригінальних і, в той же час, проблемних для сьогодення ідеях щодо створення розвивального середовища в умовах спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей у контексті сучасних викликів: необхідність існування структурного підрозділу - лабораторії інформаційних технологій освіти та розробки відповідного положення щодо її діяльності; формування у вчителя системи внутрішніх професійних норм і орієнтирів рефлексивної культури педагога, індивідуальних

способів рефлексії, творчого самовираження в освітньому процесі, рефлексивного пошуку індивідуального стилю життя й професійної діяльності, вироблення елементів авторства, інноваційної діяльності, а також високого рівня якості праці; виконання учителем тьюторських функцій, які створюють для обдарованого учня нову систему взаємовідносин у закладі освіти; розробки механізму створення індивідуальної освітньої траєкторії обдарованих учнів на основі організації дуальної освіти через гармонійне поєднання діяльності закладів вищої освіти та спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей як неперервного освітнього ланцюга в умовах кластера.

Практичне значення дисертаційного дослідження Л.Г.Карпової полягає у впровадженні в освітній процес спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей науково-методичної системи створення освітньо-розвивального середовища (базовий майданчик – Комунальний заклад «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів “Обдарованість” Харківської обласної ради») та її ресурсного забезпечення (просторово-предметне, управлінське, методичне, дидактичне). Сформульовані положення, висновки дослідження було реалізовано у елективних спецкурсах для обдарованих дітей, підготовлених навчально-методичних посібниках та під час розробки ряду нормативних документів: «Концепції діяльності», «Концепції розвитку», «Положення про систему моніторингових досліджень», «Положення про науково-практичну лабораторію дослідження і розвитку обдарованості учнів», «Положення про лабораторію інформаційних технологій навчання», «Програми експериментальної діяльності школи-лабораторії при АПН України», «Програми створення єдиного інформаційного простору».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Комунального закладу «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Обдарованість» Харківської обласної ради» (довідка № 184 від 23.03.2019), Комунальної обласної спеціалізованої школи-інтернату II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів «Багатопрофільний ліцей для обдарованих дітей» (м. Чернівці) (довідка № 48

від 30.05.2019), Русанівського ліцею (м. Київ) (довідка № 01–18/94 від 29.03.2019), Комунального закладу «Рішельєвський ліцей» Одеської обласної ради (довідка № 05/47 від 04.02.2019), Івано-Франківського природничо-математичного ліцею Івано-Франківської міської ради (довідка № 96 від 28.03.2019), Зміївського ліцею № 1 імені двічі Героя Радянського Союзу З. К. Слюсаренка Зміївської районної ради Харківської області (довідка № 01–24/101 від 18.03. 2019), Хмельницького ліцею II–III ступенів Хмельницької обласної ради (довідка № 97 від 30.05.2019).

Основний зміст дисертації відображено у 46 друкованих працях, із них 41 одноосібна, у тому числі: 1 монографія (одноосібно), 3 навчально-методичних посібники (2 – у співавторстві), 23 статі в наукових фахових виданнях України (22 – одноосібно) і 4 – у міжнародних періодичних виданнях, 10 тез і виступів на конференціях (одноосібно), 5 статей в інших виданнях (3 – одноосібно). Здобувачем охарактеризовано особистий внесок у публікаціях у співавторстві.

Автореферат відображає основні положення дисертаційного дослідження.

Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використовувалися.

У цілому позитивно оцінюючи наукове дослідження Л.Г.Карпової, слід висловити ряд зауважень і побажань щодо змісту дисертації та автореферату.

1. Вважаємо, що у аналізі концепції *вікового підходу* до інтелектуальної обдарованості особистості здобувачка дещо недооцінює внесок у її розвиток Л.Виготського та його ідей щодо зони найближчого розвитку як потенційних можливостей особистості і меж розкриття цих потенційних можливостей для кожної вікової категорії. Не розглянуто це і у концепції ДТО.

2. Недостатньо уваги приділено зарубіжному досвіду і науковим педагогічним або психолого-педагогічним дослідженням з проблеми. Зокрема, це стосується Я-концепції особистості у площині виховання та формування особистості у трактовці Р.Бернса, вальдорфської педагогіки, педагогіки С.Френе, М.Монтесорі та інших. Потребує більшої уваги і досвід Л.Занкова, Д.Ельконіна

та В.Давидова щодо створення розвивального середовища у експериментальних навчальних закладах м.Харкова.

3. На с.278-281 креативність перетворюється у креативну компетентність учителя, хоча її природа свідчить про те, що креативність - тільки біологічна передумова для прояву творчого ставлення до діяльності (теорія Р.Клайна), а отже, - до *фасилітаторства* та розвитку обдарованої особистості. Натомість ці показники у вчителів на констатувальному етапі дослідження свідчать про його невисокий рівень, який стрімко зростає надалі.

4. Дисертантка аргументовано доводить, що предметові представленого дослідження найбільше відповідає еколого-особистісна модель освітнього середовища, розроблена В. Ясвіним, як така, що сприяє саморозвитку та самовдосконаленню усіх учасників освітнього процесу. Хотілось би бачити більшу аргументацію щодо того, як її компоненти, а саме, ціннісний, соціальний та технологічний знайшли відображення в науково-методичній системі створення освітньо-розвивального середовища спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей.

5. Одним з елементів наукової новизни в дисертації, які набули подальшого розвитку, виділено наукові підходи до формування ключових компетентностей обдарованих учнів через моделювання сфер освітньо-розвивального середовища. Авторка під своїм кутом зору представила запропоновані свого часу аналогічні підходи А. Каташова. Науковий внесок був би вагомим, якщо б вона розробила структуру цих сфер та певною мірою алгоритмізувала формування ключових компетентностей обдарованих учнів в межах кожної з них.

Висловлені зауваження не знижують наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження Л.Г.Карпової, яке виконане на належному науковому і практичному рівні. Науковий та практичний матеріал дібрано і опрацьовано грамотно і коректно, висновки є належним чином аргументованими. У роботі майстерно співставлені різні площини досліджуваної

проблеми, її позитивні та негативні аспекти, що підтверджує прогностичні наукові здібності Л.Г.Карпової. Здобувачка на достатньому рівні володіє дослідницькими уміннями і навичками у галузі загальної педагогіки, вміло поєднує теоретичний аналіз наукових джерел із інтерпретацією досліджених матеріалів, аргументує авторські узагальнення, формулює логічні та об'єктивні висновки.

Дисертаційна робота Карпової Лариси Георгіївни «Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам МОН України пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор

кафедри педагогіки та соціального управління

Інституту психології та права

Національного університету «Львівська політехніка»

В.О.Вихрущ

Підпис засвідчує

Вчений секретар

Р.Брилінський